

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 stycznia 2025 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marek Motuk (przewodniczący)

SSN Anna Dziergawka (sprawozdawca)

SSN Stanisław Stankiewicz

Protokolant Monika Zawadzka

przy udziale Prokuratora Prokuratury Regionalnej w Katowicach del. do Prokuratury
Krajowej Krzysztofa Urgacza

w sprawie **K. J.**

skazanego z art. 286 § 1 kk i in.

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 23 stycznia 2025 r.,

kasacji wniesionej przez Rzecznika Praw Obywatelskich na korzyść

od wyroku Sądu Okręgowego w Gdańsku

z dnia 7 sierpnia 2018 r., sygn. akt V Ka 1441/18,

utrzymującego w mocy wyrok Sądu Rejonowego w Gdyni

z dnia 22 marca 2018 r., sygn. akt IX K 185/17,

**uchyla wyrok w zaskarżonej części i w tym zakresie sprawę
przekazuje Sądowi Okręgowemu w Gdańsku do ponownego
rozpoznania w postępowaniu odwoławczym.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w Gdyni wyrokiem z dnia 22 marca 2018 roku, w sprawie o sygn. akt IX K 185/17, oskarżonego K.J. uznał za winnego tego, że w dniu 6 sierpnia 2014 roku w G., działając z innymi nieustalonymi osobami, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, doprowadził do niekorzystnego rozporządzenia mieniem w postaci pojazdu marki [...] o wartości 119.000 złotych I. Sp. z o.o. S.K.A. obecnie I.1 SA poprzez wprowadzenie przedstawicieli pokrzywdzonego w błąd co do zamiaru i możliwości wywiązania się z umowy leasingu finansowego nr [...], a także rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej i uzyskiwanych dochodów, przedkładając uprzednio m.in. dokumenty w postaci faktur VAT nr [...] z 9 lipca 2014 roku i nr [...] z 18 lipca 2014 roku, poświadczające niezaistniałą faktycznie sprzedaż przez oskarżonego usług sprzątających dla J.W. dotyczące okoliczności o znaczeniu prawnym, w których to fakturach, będąc osobą uprawnioną do ich wystawienia poświadczyl nieprawdę co do faktu świadczenia wykazanych usług. Sąd czyn ten, przy zastosowaniu art. 4 § 1 k.k. zakwalifikował z art. 286 § 1 k.k. w brzmieniu sprzed 1 lipca 2015 roku w zb. z art. 271 § 1 k.k. w zw. z art. 273 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. i za to, przy zastosowaniu art. 11 § 3 k.k., na mocy art. 286 § 1 k.k. i art. 33 § 1, 2 i 3 k.k. skazał oskarżonego na karę 1 (jeden) roku pozbawienia wolności i 100 (sto) stawek dziennych grzywny, ustalając wysokość jednej stawki na 10 (dziesięć) złotych. Na podstawie art. 69 § 1 i 2 k.k. oraz art. 70 § 1 pkt 1 k.k. i art. 73 § 1 k.k. sąd warunkowo zawiesił wykonanie orzeczonej wobec oskarżonego kary pozbawienia wolności na okres próby wynoszący 5 (pięć) lat, oddając go w tym czasie pod dozór kuratora. Dodatkowo w punkcie III wyroku, sąd na zasadzie art. 46 § 1 k.k. zasądził od oskarżonego na rzecz I.1 SA kwotę 116.410,00 złotych tytułem obowiązku naprawienia szkody w całości. Orzeczono także o dowodach rzeczowych i kosztach procesu.

Apelację od powyższego wyroku wniósł obrońca oskarżonego.

Sąd Okręgowy w Gdańsku wyrokiem z dnia 7 sierpnia 2018 roku, w sprawie o sygn. akt V Ka 1441/18, po rozpoznaniu wniesionej apelacji, zaskarżony wyrok utrzymał w mocy.

Kasację od wyroku Sądu Okręgowego wniósł Rzecznik Praw Obywatelskich, na korzyść skazanego K.J., w zakresie w jakim sąd II instancji utrzymał w mocy wyrok sądu I instancji, co do obowiązku naprawienia szkody, określonego w punkcie III wyroku, zarzucając:

- rażące i mające istotny wpływ na jego treść naruszenie prawa procesowego, to jest art. 433 § 1 k.p.k. w zw. z art. 440 k.p.k., polegające na przeprowadzeniu nienależytej kontroli instancyjnej przez sąd odwoławczy, który rozpoznając apelację obrońcy oskarżonego, niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów, nie przekroczył z urzędu granic środka odwoławczego i utrzymał w mocy, w części dotyczącej obowiązku naprawienia szkody, rażąco niesprawiedliwy wyrok sądu I instancji, mimo że istniały podstawy do jego zmiany w związku z treścią art. 415 § 1 k.p.k., gdyż na etapie postępowania międzyinstancyjnego doszło do wszczęcia postępowania cywilnego, a następnie przed wydaniem wyroku przez sąd II instancji o tożsamym roszczeniu prawomocnie orzekł Sąd Okręgowy we Wrocławiu, wydając w dniu 23 kwietnia 2018 r. (prawomocny dnia 29 czerwca 2018 r.) nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym o sygn. akt II Nc 74/18, co w efekcie doprowadziło do obrazy prawa procesowego, tj. art. 415 § 1 k.p.k.

Skarżący wniósł o:

1) dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z dokumentów zgromadzonych w aktach sądowych Sądu Okręgowego we Wrocławiu, sygn. XII Nc 74/18 w postaci pozwu wraz z jego załącznikami (k. 3 i nast.) oraz nakazu zapłaty z dnia 23 kwietnia 2018 r., sygn. akt XII Nc 74/18 (k. 36) na okoliczność tożsamości przedmiotowej i podmiotowej roszczenia objętego nakazem zapłaty i karnoprawnym obowiązkiem naprawienia szkody;

2) uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w zaskarżonym zakresie, a następnie rozstrzygnięcia zawartego w punkcie III wyroku Sądu Rejonowego w Gdyni z dnia 22 marca 2018 r., sygn. akt IX K 185/17.

Sąd Najwyższy zważył co następuje.

Kasacja Rzecznika Praw Obywatelskich jest zasadna w zakresie podniesionych zarzutów.

Wskazać na wstępie należy, że w postępowaniu kasacyjnym, w przeciwieństwie do postępowania apelacyjnego, nie ma zastosowania przepis art. 440 k.p.k., albowiem w art. 536 k.p.k. nie został wymieniony jako podstawa do rozpoznania skargi kasacyjnej poza granicami zaskarżenia i podniesionych zarzutów (zob. postanowienia SN z dnia 31 grudnia 2013 r., III KK 315/13; postanowienie SN z dnia 5 lutego 2013 r., II KK 93/12; Stefański Ryszard (red.) Kodeks postępowania karnego, Tom IV. Komentarz do art. 425-467, teza 23 do art. 440). Teoretycznie możliwe jest jednak podniesienie w kasacji, zawierającego pogłębioną, przekonującą argumentację, zarzutu wskazującego na możliwość naruszenia przez instancję odwoławczą dyspozycji art. 440 k.p.k. poprzez brak wyjścia poza granice zarzutów podniesionych w apelacjach na korzyść skazanego. Istnieje także pogląd, że podniesienie w ramach postępowania kasacyjnego zarzutu naruszenia art. 440 k.p.k. jest dopuszczalne, o ile zostanie on powiązany z konkretnym uchybieniem, którym obarczone jest skarżone orzeczenie, a którego nieuwzględnienie z urzędu i utrzymanie orzeczenia w mocy, spowodowało rażącą niesprawiedliwość orzeczenia sądu pierwszej instancji (zob. postanowienie SN z dnia 4 kwietnia 2018 r., V KK 30/18). Taka sytuacja zaistniała w przedmiotowej sprawie.

Trafnie skarżący wskazał, że w realiach sprawy sąd odwoławczy dopuścił się rażącej obrazy przepisów prawa procesowego, to jest art. 433 § 1 k.p.k. w zw. z art. 440 k.p.k., polegającej na przeprowadzeniu nienależytej kontroli instancyjnej przez sąd odwoławczy, który rozpoznając apelację obrońcy oskarżonego, niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów, nie przekroczył z urzędu granic środka odwoławczego i utrzymał w mocy, w części dotyczącej obowiązku naprawienia szkody, rażąco niesprawiedliwy wyrok sądu I instancji, mimo że istniały podstawy do jego ewentualnej zmiany w związku z treścią art. 415 § 1 k.p.k.

Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 433 § 1 k.p.k. sąd odwoławczy rozpoznaje sprawę nie tylko w granicach środka odwoławczego, ale również w zakresie szerszym o tyle, o ile ustawa to przewiduje. Do przepisów nakazujących sądowi odwoławczemu orzekanie niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów należy zaliczyć m.in. art. 440 k.p.k., który pozwala na zmianę

zaskarżonego orzeczenia sądu I instancji na korzyść oskarżonego albo jego uchylenie, przy czym stosowanie tego przepisu pozostawione jest uznaniu sądu odwoławczego i ograniczone do sytuacji, w której uzna on, że utrzymanie w mocy zaskarżonego wyroku byłoby rażąco niesprawiedliwe, a zatem dotknięte uchybieniami mieszczącymi się w każdej z tzw. względnych przyczyn odwoławczych (art. 438 k.p.k.), o ile ich stopień natężenia powoduje, że rażąco naruszają poczucie sprawiedliwości a nadto są niewątpliwe i bezsporne oraz prowadzą do naruszenia przez sąd zasady prawdy materialnej i sprawiedliwej represji (zob. postanowienie SN z dnia 13 grudnia 2013 r., III KK 315/13; postanowienie SN z dnia 2 kwietnia 2012 r., III KK 98/12; postanowienie SN z dnia 18 lutego 2009 r., IV KK 306/08).

Odnosząc powyższe uwagi do rozpatrywanej sprawy trzeba stwierdzić, że pomimo braku podstaw do podzielenia zarzutów zawartych w wywiedzionej apelacji, zmiana stanu faktycznego, do której doszło dopiero na etapie postępowania odwoławczego, w postaci wydania nakazu zapłaty przez Sąd Okręgowy we Wrocławiu w dniu 23 kwietnia 2018 r., sygn. akt XII Nc 74/18 (k. 36), który uprawomocnił się w dniu 29 czerwca 2018 r., a zatem przed dniem wydania wyroku przez sąd odwoławczy, tj. Sąd Okręgowy w Gdańsku w dniu 7 sierpnia 2018 r., spowodowała, iż orzeczenie sądu I instancji okazało się rażąco niesprawiedliwe. Zaskarżony wyrok Sądu Rejonowego został wydany z obrazą przepisu prawa materialnego (art. 415 § 1 k.p.k.), przy uznaniu że w wyniku wydania nakazu zapłaty orzeczenie obowiązku naprawienia szkody stało się niedopuszczalne, zgodnie z klauzulą antykumulacyjną, zawartą w art. 415 § 1 k.p.k.

Na podkreślenie zasługuje okoliczność, że Sąd Rejonowy w Gdyni działał zgodnie z prawem, albowiem w czasie procedowania i wydania wyroku nie toczyło się jeszcze postępowanie cywilne. Także Sąd Okręgowy w Gdańsku przeprowadził w sposób prawidłowy kontrolę instancyjną, przy rozpoznaniu wniesionej apelacji. Rażące naruszenie prawa przez sąd odwoławczy polegało na naruszeniu w sposób określony w art. 523 § 1 k.p.k. dyspozycji art. 433 § 1 k.p.k. w zw. z art. 440 k.p.k., skoro skarżący przekonująco wykazał, że na etapie postępowania odwoławczego wystąpiły podstawy do uznania wyroku sądu I instancji za rażąco niesprawiedliwy. Naruszenie to miało istotny wpływ na treść zaskarżonego wyroku, albowiem w powstałej sytuacji faktycznej poszerzenie przez Sąd Okręgowy zakresu kontroli

odwoławczej poza granice zaskarżenia spowodowałoby uwzględnienie zmiany stanu faktycznego oraz zastosowanie do czynu oskarżonego korzystniejszej sytuacji procesowej.

Odnosząc się do zaistniałego w konsekwencji ewentualnego naruszenia art. 415 § 1 k.p.k., przypomnieć trzeba, że przepis ten wprowadza klauzulę zakazującą orzekania w procesie karnym obowiązku naprawienia szkody, zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub nawiązki na rzecz pokrzywdzonego, jeżeli roszczenie wynikające z popełnienia przestępstwa jest przedmiotem innego postępowania albo o roszczeniu tym prawomocnie orzeczono. Przepis ten stanowi więc kategoriyczny (bezwzględny) zakaz rozstrzygania w różnych postępowaniach (trybach) o tym samym wynikającym z przestępstwa roszczeniu, a w konsekwencji kumulowania tytułów egzekucyjnych wynikających z różnych orzeczeń. Jeżeli zatem badane w postępowaniu karnym roszczenie wynikające z popełnienia przestępstwa jest przedmiotem innego postępowania albo o roszczeniu tym prawomocnie orzeczono, to orzekanie o obowiązku naprawienia szkody nie jest możliwe – i to niezależnie od tego czy zasądzona w postępowaniu cywilnym kwota została wyegzekwowana. Ten wynikający z dyspozycji art. 415 § 1 zdanie 2 k.p.k. zakaz kumulacji tytułów egzekucyjnych wynikających z tego samego roszczenia odnosi się do każdego określonego w ustawie wypadku orzekania karnoprawnego obowiązku naprawienia szkody (zob. wyrok SN z dnia 21 października 2010 r., III KK 305/10; wyrok SN z dnia 3 lutego 2012 r., V KK 9/12; wyrok SN z dnia 7 maja 2013 r., II KK 268/12; wyrok SN z dnia 26 lutego 2014 r., III KK 429/13; wyrok SN z dnia 26 stycznia 2016 r., V KK 323/12; wyrok SN z dnia 23 listopada 2016 r., III KK 405/16; wyrok SN z dnia 9 października 2024 r., I KK 305/24; wyrok SN z dnia 20 listopada 2024 r., I KK 280/24). Równocześnie tak w judykaturze, jak i w piśmiennictwie, zgodnie i konsekwentnie wyrażane jest przekonanie o tym, iż wskazana w art. 415 § 1 zdanie 2 k.p.k. tzw. klauzula antykumulacyjna wymaga dla swego zastosowania stwierdzenia zarówno tożsamości przedmiotowej, jak i podmiotowej owego roszczenia, do którego procedowanie się odnosi. Zasadnie przy tym zwraca się uwagę, że przywołany przepis nie stanowi o „tej samej szkodzie”, ale o „tym samym roszczeniu”, których to pojęć nie sposób uznać za tożsame (zob. P. Danek, Obowiązek naprawienia szkody

wyrządzonej przestępstwem przez członka organu zarządzającego osoby prawnej a wydane przeciwko niej orzeczenie cywilne, Cz.P.K. i N.P. 2010, z. 1, s. 170).

W sprawie nie budzą wątpliwości ustalenia faktyczne, z których wynika, że po wydaniu wyroku skazującego sądu I instancji, co nastąpiło w dniu 22 marca 2018 r., w dniu 29 marca 2018 r. doszło do wniesienia pozwu w postępowaniu cywilnym (k. 3 akt XII Nc 74/18) skutkującego wydaniem nakazu zapłaty w dniu 23 kwietnia 2018 r., który uprawomocnił się z dniem 29 czerwca 2018 r. (k. 36 akt XII Nc 74/18). W toku postępowania międzyinstancyjnego w sprawie karnej roszczenie było więc przedmiotem innego postępowania, a w dacie wyrokowania przez sąd karny II instancji, co nastąpiło w dniu 7 sierpnia 2018 r., o roszczeniu tym już prawomocnie orzeczono.

Zdaniem skarżącego, które zostało wyrażone w kasacji, w okolicznościach przedmiotowej sprawy roszczenie płynące z czynu przypisanego oskarżonemu było przedmiotem orzekania w postępowaniu cywilnym. Rzecznik Praw Obywatelskich w nadzwyczajnym środku zaskarżenia uzasadniał, że: *„Nie ulega wątpliwości, że wymóg tożsamości przedmiotowej i podmiotowej roszczenia został w okolicznościach niniejszej sprawy faktycznie spełniony. Wydane tytuły wykonawcze dotyczą bowiem tych samych podmiotów oraz roszczenia, wynikającego z tego samego zdarzenia faktycznego, tj. umowy leasingu finansowego nr [...]. Kwota zasądzona w postępowaniu cywilnym - 167 301,41 zł - zawiera w sobie ustaloną przez Sąd w postępowaniu karnym kwotę obowiązku naprawienia szkody określoną w wysokości 116 410,00 zł (pierwotna wartość przedmiotu leasingu w wysokości 119 000 zł pomniejszona o dokonane wpłaty w łącznej kwocie 2 590 zł, k. 204, 641). Roszczenie, o którym orzeczono w postępowaniu cywilnym powstało w następstwie popełnienia czynu zabronionego, będącego przedmiotem procesu karnego w sprawie IX K 185/17, czyli zawarcia przez oskarżonego umowy leasingu finansowego i odebrania przedmiotu leasingu, tj. samochodu [...], bez zamiaru spłaty wynagrodzenia pieniężnego. Zachodzi zatem tożsamość roszczenia między orzeczonym przez Sąd w postępowaniu karnym obowiązkiem naprawienia szkody a nakazem zapłaty wydanym przez Sąd Okręgowy we Wrocławiu, choć dotyczą one kwot w różnej wysokości”.*

W ocenie autora kasacji, kumulacja tytułów egzekucyjnych prowadzi w niniejszej sprawie do nienależytego wzbogacenia pokrzywdzonej Spółki kosztem oskarżonego, co w kontekście zadań, jakie realizuje przepis art. 415 § 1 zdanie 2 k.p.k., jest niedopuszczalne. W tym stanie rzeczy, jak wywodzi skarżący, utrzymanie w mocy zaskarżonego orzeczenia należy uznać za rażąco niesprawiedliwe w rozumieniu art. 440 k.p.k.

Zdaniem Sądu Najwyższego, nie budzi wątpliwości fakt wydania orzeczeń przez sąd karny i cywilny w zakresie roszczeń pomiędzy stronami i tym samym możliwość naruszenia klauzuli antykumulacyjnej zawartej w treści art. 415 § 1 k.p.k. Powyższe oznacza, że zarzut zawarty w kasacji jest zasadny. Nie można jednak na etapie postępowania kasacyjnego podzielić bezrefleksyjnie poglądu zawartego w kasacji, w zakresie poczynionych przez skarżącego ustaleń faktycznych. Powyższe rozważania przekonują bowiem, że zasadniczą kwestią w niniejszej sprawie pozostaje rozważenie czy wymóg tożsamości przedmiotowej i podmiotowej roszczenia został faktycznie spełniony. W konsekwencji Sąd Najwyższy stwierdził brak podstaw do uwzględnienia wniosków zawartych w kasacji.

Na tym zaś tle odnotować wypada, że o tożsamości przedmiotowej roszczenia zasądzonego w postępowaniu cywilnym i w postępowaniu karnym przesądza fakt, iż wynikają one z tego samego zdarzenia faktycznego (historycznego) i dotyczą tej samej szkody. Kluczowe dla zastosowania klauzuli antykumulacyjnej jest zatem ustalenie, że roszczenie wynikające z popełnienia przestępstwa i roszczenie cywilnoprawne są identyczne, a tego w realiach niniejszej sprawy żaden sąd nie ustalił, ponieważ w tym zakresie ani sąd *meriti* ani sąd odwoławczy, nie czynił żadnych ustaleń ani ocen materiału dowodowego, który nie był mu w ogóle znany.

Co istotne, w rozpatrywanej skardze nadzwyczajnej, sam skarżący wnosi o dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z dokumentów zgromadzonych w aktach sądowych Sądu Okręgowego we Wrocławiu, sygn. XII Nc 74/18 w postaci pozwu wraz z jego załącznikami (k. 3 i nast.) oraz nakazu zapłaty z dnia 23 kwietnia 2018 r., sygn. akt XII Nc 74/18 (k. 36) na okoliczność tożsamości przedmiotowej i podmiotowej roszczenia objętego nakazem zapłaty i karnoprawnym obowiązkiem naprawienia szkody. Powyższe oznacza, że Sąd Najwyższy ma dokonać ustaleń

faktycznych, które potwierdzą ocenę materiału dowodowego, z którym nie zapoznał się sąd odwoławczy, dokonaną przez Rzecznika Praw Obywatelskich.

W tym miejscu trzeba podkreślić, że podczas kontroli zarzutu kasacyjnego z art. 440 k.p.k., nie jest możliwa ocena materiału dowodowego przez Sąd Najwyższy, w sytuacji gdy nie został on wcześniej poddany weryfikacji przez sądy I i II instancji. Niedopuszczalne jest formułowanie w kasacji nowych wniosków dowodowych, zmieniających ustalenia faktyczne, albowiem nadzwyczajny środek zaskarżenia nie jest kolejnym środkiem odwoławczym, zaś kasacja nie służy do przeprowadzania przez Sąd Najwyższy kontroli instancyjnej, której dokonuje sąd odwoławczy. Stąd też postępowanie kasacyjne nie może być traktowane jako trzecia instancja (zob. postanowienie SN z dnia 9 stycznia 2019 r., IV KK 694/18; postanowienie SN z dnia 11 października 2022 r., V KK 332/22). W realiach rozpatrywanej sprawy, to sąd odwoławczy, a nie Sąd Najwyższy, winien dokonać rzetelnej oceny nowego materiału dowodowego w postaci dokumentów zgromadzonych w aktach sądowych Sądu Okręgowego we Wrocławiu, sygn. XII Nc 74/18 oraz nakazu zapłaty z dnia 23 kwietnia 2018 r., w sprawie o sygn. akt XII Nc 74/18 (k. 36), pod kątem zaistnienia w sprawie klauzuli antykumulacyjnej z art. 415 § 1 k.p.k. Powyższe umożliwi także stronom ewentualne zaskarżenie kasacją orzeczenia sądu odwoławczego, przy stwierdzeniu ku temu podstaw, w tym rażącego naruszenia prawa, które miało istotny wpływ na treść orzeczenia.

Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że z obowiązku rozpoznania skargi kasacyjnej jedynie w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów (art. 536 k.p.k.) wynika brak związania Sądu Najwyższego zgłoszonymi w niej wnioskami. To bowiem treść zarzutu i wynikającego z niego uchybienia, w powiązaniu z kierunkiem zaskarżenia określa jego granice (zob. wyrok SN z 20 lutego 2018 r., V KK 498/17; wyrok SN z 6 lipca 2022 r., II KK 100/22). Dlatego Sąd Najwyższy stwierdził brak podstaw do uwzględnienia wniosków zawartych w kasacji w przedmiocie przeprowadzenia postępowania dowodowego oraz uchylenia orzeczeń sądu odwoławczego oraz sądu I instancji w zakresie obowiązku naprawienia szkody, bez potrzeby orzeczenia następczego.

Wystąpienie w przedmiotowej sprawie uchybienia podniesionego w kasacji skutkowało zatem uchyleniem wyroku w zaskarżonej części i przekazaniem sprawy

w tym zakresie Sądowi Okręgowemu w Gdańsku do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym. W jego toku winny zostać uwzględnione powyżej wyrażone zapatrywania prawne (art. 442 § 3 k.p.k. w zw. z art. 518 k.p.k.).

Anna Dziergawka Marek Motuk Stanisław Stankiewicz

[WB]

[t.n]